

Dveře do ložnice

Přednáška pro Symposium – Opočno 8.9.2023

Daniel Štrobl

„Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“ Žena hadovi odpověděla: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: „Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.“ (Gn 3/1-3)“

Asi jste poznali, odkud pochází tento citát. Bible, Genesis, 3. kapitola. Zákaz jíst ze stromu poznání, který dal Hospodin Adamovi, je první hranice, tedy pravidlo, s nímž byl člověk konfrontován. V další části Tóry jich pak sice je ještě dalších 614, ale ty nás dnes tolik zajímat nebudou.

Přesuňme se tedy na počátek dnů člověka. Podle apokryfních textů byl sled událostí následující: V první hodině šestého dne pojal Bůh myšlenku, že by mohl stvořit člověka, během druhé hodiny to zkonzultoval s anděly a třetí hodinu věnoval sběru prachu země na jeho tělo. Během čtvrté hodiny stvořil Adama a v páté hodině jej oděl do kůže. Během šesté hodiny stvořil Hospodin bezduchou formu schopnou stát vzpřímeně, aby jí v další hodině, již sedmé, vdechl duši. Úderem osmé hodiny byl Adam uveden do ráje a následně, v deváté hodině, byla vydána směrnice ohledně zákazu pojídání ovoce ze stromu poznání. O hodinu později byl tento zákaz porušen. V jedenácté hodině byl Adam odsouzen a konečně v hodině dvanácté šestého dne opouští i s Evou Eden.

Nebudu se pouštět do teologických disputací o smyslu řečeného. Ač na to mám v jistém smyslu vzdělání, není to v mých silách a též to sem nepatří. Bible a Tóra zejména je soubor knih o vztahu mezi člověkem a Bohem. Ale stejně tak jde o v mnohdy alegoriích popsanou míru znalostí a porozumění starověkých autorů člověku jako takovému. Z psychoanalytické perspektivy jsou náboženské mýty vyjádřením vědomých i nevědomých lidských bojů, promítnutých do symbolů a archetypálních postav. Co tedy můžeme bezpečně vyvodit z výše popsaného dění? Předně, že stvoření člověka trvalo dosti dlouho, bylo plánované, diskutované a odehrávalo se v pořadí tělo a teprve pak duše. Oproti tomu čas nevinnosti byl nesmírně krátký. Trval vlastně jen hodinu.

Nevinnost má velmi blízko k slovu nevědomost. Nevinnost člověka zásadním způsobem souvisí s jeho nevědomostí. Aby mohli být Adam s Evou nevinní, a tedy zůstat v ráji, museli být současně nevědomí. Jedno bez druhého nemůže existovat. Pokud si přeložíme symbolický jazyk Genesis, pak nám může připadat rozumné vidět v zahradě Eden obrazné vyjádření prvotní celistvosti, která je původem i konečným cílem lidského života. Na počátku lidského vědomí je nediferencovaná jednota mezi individuální psychikou a přírodou, Bohem a nevědomím. Příběh Adama a Evy je popisem růstu vědomí a vzniku Já s vědomím napětí protikladů v lidském životě. Adam tedy není stvořen jako muž, ale jako původní spojení muže a ženy ve všech lidských bytostech. Ostatně hebrejské slovo Adam znamená sice „muž“ ale též člověk an si ch podobně jako anglické „man“. Stvoření Evy pak představuje rozpad původní celistvosti, která se v ideálním případě stále odráží v individuální lidské osobnosti. Na následný malér spojený s poznáním je tedy zaděláno již v okamžiku Evina stvoření. Svou samotnou existencí reprezentovala starozákonní Eva jinakost v porovnání s Adamem. Na počátku však byli oba nevědomí a tedy nevinní. Snad si povšimli svých tělesných rozdílů, ale nic pro ně neznamenal, nepřikládali jim žádný význam a i tím, že pro ně oba

bylo vše nové, vzájemné rozdíly nehrály významnou roli. „*Oba dva byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.* Gn 2/25“ Stejně vnímání a chování můžeme pozorovat u dětí v preoidipuském období. Radostně nazí dovádí na zahradách či plážích a sekundární pohlavní znaky u nich probouzejí asi stejnou zvědavost jako tvrdnoucí beton. Stud se ještě neprojevuje. Tato nevinnost tolikrát opěvovaná jak umělecky, tak i kýčovitě však stojí a padá s primárním narcismem. V této době dítě nemá ještě vybudované jasné hranice mezi Já a ne-Já a předpokládá, že svět je pouze jakousi jeho vlastní, zajímavou součástí, kde je vše dovoleno, protože vše je tu pro mě. Tak jako byl Eden pouze pro Adama a Evu. „*I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“* (Gn 2/26)

V rámci lidské ontogeneze můžeme sledovat toto. Navzdory genetické předurčenosti výsledného pohlaví, je možné jej stanovit dle vnějších pohlavních znaků počínaje 16. týdnem těhotenství. Přibližně jeden rok po porodu trvá, než se batole postaví na nohy. Mezi druhým a třetím rokem pak dítě zjišťuje převratnou informaci, že je – v jazyce používá zájmeno Já. A na počátku oidipské fáze, tedy mezi třetím a čtvrtým rokem života začíná chápat, že druzí lidé myslí. Zatím však stále ještě nechápe, že někdo jiný neví to, co ví ono samo. A naopak. Dítě na prahu oidipské fáze je Adam v ráji těsně před tím, než mu Hospodin řekl o stromu poznání. Do té doby se Adam mohl vcelku rozumně domnívat, že ví nebo se brzy dozví vše to, co ví jeho stvořitel. Uvažoval asi takto: Hospodin tu byl sice dříve než já, ale vše, co stvořil mi dal a učinil mne k obrazu svému. Ví-li všechno, tak to vím i já. A to, co vím já, ví i Bůh. Ponechme stranou známý paradox o Boží vševědoucnosti, kterého je Bible plná (viz například 4. kapitola Genese – Kain a Abel, či kniha Job a další) a zůstaňme u Adama. Poté, co si hodinu užíval společně s Evou rajských radovánek, se dozvídá, že zde existuje jakési tabu. Nějaké speciální vědění, které smí znát jen Hospodin. To v něm a samozřejmě i v Evě muselo vyvolat přinejmenším zmatek následovaný přirozenou zvědavostí. Je tu však problém. Tato touha po poznání je zakázána a penalizována dokonce na existenciální úrovni. „*A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.*“ (Gn 2/16-17)“. Tento okamžik, tedy uvědomení si skutečnosti, že někdo jiný – v tomto případě Hospodin – ví a má v držení informaci, která je člověku na věky zapovězená, odpovídá okamžiku, kdy se dítě začíná vcítovat do druhých. Kolem čtvrtého roku života s překvapením, úzkostí, ale i zájmem zjišťuje, že to, co ví ono, nevědí druzí, dokonce ani domácí božstva jménem matka a otec. To vede k zákonité snaze toto poznání využít tím, že si dítě začne vymýšlet a lhát nikoli s cílem druhé poškodit, ale otestovat hranice mezi Já a ne-Já. S uspokojením zjišťuje, že může informace skrývat, měnit, vymýšlet a tím druhými manipulovat. Tváří v tvář onipotentnímu charakteru rodičovských autorit však dítě ke své hrůze zjistí, že totéž nejspíše činí matka s otcem i jemu. Něco mu tají, něco mu skrývají, něco ví a nechtějí to vyjevit. Ruku v ruce s vývojem kognitivních schopností, o kterých tu dosud byla řeč, jdou vývojová stadia libida. To svou tělesnou lokaci přemístilo od úst a análního otvoru definitivně do genitálií, které se stanou ohniskem zájmu. Oidipská fáze tak v sobě skrývá okamžik křížovatky, kde se protnou dva procesy. Na jedné straně je zde rozumový a sociálně intelektový vývoj, jenž dává prostor pro pochopení rozdílu mezi vnitřním světem mým a těmi druhými a na straně druhé pudové požadavky libida koncentrované v genitáliích. První proces umožní dítěti cítit stud. Ačkoli už v análním období bylo dítě poprvé konfrontováno s příkazy a zákazy, včetně pokynů k studu, pokud jich dítě neuposlechlo, samotného pocitu zahanbení nebylo tehdy dítě ještě schopno. Stud je totiž vázán na druhé a úzce souvisí se strachem z vyloučení. Tedy právě s oním sociálně intelektovým vývojem, který dozrává až v oidipském období. V orální a anální

fázi je dítě schopno cítit hněv či dokonce zuřivost, případně strach, smutek nebo radost. Tyto emoce však nemusí být vázány na druhé lidi, ale mohou být zažívány jak k živým, tak k neživým předmětům. U studu je to však jiné. Ten předpokládá vztah. Ať už k sobě samému – stydím se sám před sebou – nebo k druhému člověku, před nímž je mi hanba. Stud zásadním způsobem souvisí se separací. Hanba vede k tomu, že budeme ve vlastním zájmu zachování vztahu internalizovat pohled druhého ačkoli nadále zůstane pro ego cizí a stane se tak introjektem. Stud je společensky přijímaným vyjádřením sebereflexe, přičemž vychází z úzkosti ze ztráty vztahu v té podobě, v jaké existoval dříve. Tento strach je obvykle vyjadřován slovy: „co si o mě budou myslet...“, budou se mi smát..., nebudu jim moci přijít na oči...“, případně „nemohl bych se sám na sebe podívat...“, pokud budeme uvažovat o vztahu k sobě samému.

Na straně druhé se v oidipském období s větší a větší naléhavostí začínají objevovat požadavky libida. Dítě pociťuje pro něj dosud neznámý typ náklonosti k rodiči opačného pohlaví, strach z potrestání za tyto touhy od rodiče stejného pohlaví a aby to vše bylo ještě těžší, dítě si uvědomí, že rodiče mají mezi sebou jakési tajemství. Tu si všimne pohledu otce na jisté matčiny partie, jindy matka řekne něco, čemu dítě nerozumí, odeženou jej od televize, když se tam začne svlékat nějaká paní a s viditelnými rozpaky reagují na jeho otázky o tom, kde se tu na světě vzalo, odkud přišlo a jak se rodí děti. Syn by měl matku rád jen pro sebe, avšak vidí, že otec je s matkou spojen jakýmsi nepochopitelným poutem. Z jeho pohledu musí tedy disponovat nějakou zvláštní mocí, díky níž mu matka podléhá a synovo nadbíhání sice více či méně empaticky vnímá, ale nic víc. Syn si nemůže nevšimnout, že otec má významně větší penis, což vyvolá zejména kastrální úzkost. K pochopení toho, co je mezi otcem a matkou to však nestačí. Dále ví, že otec tu byl před ním. Dítě je bedlivý pozorovatel a snaží se přijít tomuto tajemství opředěnému vztahu matky s otcem na kloub. Prázdná místa začne vyplňovat nejrůznějšími fantaziemi, které jej dovedou k tomu, že tajemství otcovy moci nad matkou musí nějak zákonitě souviset s místem a časem, kdy a kde nebyl, nebo kdy a kde se nevyskytuje. Proto dítě začne hledat odpověď v časech a místech, které pro něj nejsou vyhrazeny. Rodiče mu to však komplikují. Když se dítě probudí, jsou matka i otec obvykle vzhůru, a naopak večer zahánějí svou ratolest do postele, zatímco oni se k spánku nechystají. Logicky zde vzniká důvodné podezření, že toto tajemství má co do činění s jejich ložnicí. Vstup do této místnosti je sám o sobě pro dítě mimořádnou událostí. Při standardní dispozici domácnosti, kde je ložnice samostatnou místností, není příliš objektivních důvodů, aby tam dítě chodilo tak často, jako do jiných prostor. Má svůj pokojíček, v kuchyni jí a v obývacím pokoji je televize. Ložnice rodičů je pak logicky prostor kam se začnou nejrůznější fantazie koncentrovat. Zejména ve spojení se situací, kdy jsou rodiče v ložnici sami. Jde o tajemství, které musí být prolomeno. Občas se ve volných dnech, kdy nastane vzácná chvíle, že se probudí ještě před rodiči, přikrade ke dveřím, vtrhne dovnitř a skočí na do té doby sladce spící matku s otcem, přičemž přinejmenším jednomu z nich obvykle zavrtá svůj drobný loket, eventuálně koleno do oblasti žeber či žaludku. Zatímco se rodiče vzpamatovávají ze šoku, malý okupant blahem bez sebe zaujme místo mezi nimi a doufá, že konečně na „to“ přišel. Z chování rodičů, kteří se buď k dítěti připojí, přijmou ho mezi sebe, začnou si s ním povídat a mazlit se s ním anebo dají najevo jisté nepochopitelné podráždění spojené s pokaženou vyhlídkou na prodáváním dopoledne, záhy sezná, že „to“ nebylo ono. To nebylo to tajemství, které zde rodiče skrývají. Přesto cítí, že je blízko. Dveře do ložnice jsou tak branou ke stromu poznání. Jsou zakázané, a to co je za nimi, je tabu. Dítě intuitivně cítí, že až jednou na toto tajemství přijde, nebude už nikdy tím, kým bývalo dříve. Dveře do ložnice jsou buď zcela konkrétní, nebo metaforickou branou k poznání konečného tajemství života a smrti, našeho místa ve světě, jímž je pro nás rodina i odpověď na otázku tajemného vztahu matky s otcem a našeho postavení

mezi nimi. **Dítě stojící u dveří do ložnice je člověk před stromem poznání.** Zdánlivě má volbu. Nechat to vše tak jak je, ložnici a tomu, co se v ní nachází, se zdaleka vyhnout a uchovat si tak svou dětskou nevinnost za cenu nevědomosti. Druhou možností je získat poznání, avšak vykoupené strachem z toho, co za těmito dveřmi najde, následovaným pocitem studu, viny a úzkosti ze ztracení. Tato svoboda volby je však iluzorní. Ve skutečnosti je dítě, stejně jako Adam od první chvíle předurčeno toto tabu porušit.

Pro Freuda byl starozákonní Bůh jak milující a ochranný, tak snadno popudlivý a přísně trestající otec. Představuje sílu super-ega, která udržuje instinktivní touhy pod kontrolou. V souladu s tím můžeme chápat příběh Adama a Evy jako výraz boje mezi otci a syny na pozadí ambivalence jejich vzájemných připoutaností. Na jedné straně se zdůrazňuje důležitost synovy podřízenosti autoritě otce, na straně druhé však příběh obsahuje také slabě maskovaný výraz oidipovské revolty, nejen v Adamově snaze stát se podobným bohu-otci prostřednictvím získávání vědomostí, ale také tím, že vyjadřuje, ale zároveň odsuzuje zakázaný intimní vztah mezi matkou a synem. Adam má otce, ale žádnou skutečnou matku, a dokonce i Eva se narodila z mužského těla. Toto stvoření Evy z Adamova žebra však dává větší smysl, pokud jej budeme chápat jako skrytou inverzi jejich skutečného vztahu. Jen z těl samic se rodí mláďata, nikoli ze samců. A jen matka může právem nazývat své dítě „*kost z mých kostí, tělo z mého těla*“ (Gn 2,23). Ta, která je později nazývána pramáti lidstva, je v příběhu považována za chybějící postavu matky, čímž obnovuje oidipický trojúhelník. Pak je však povaha hříchu Adama a Evy vržena do zcela nového světla. I když větší odpovědnost za pád je přisouzený Evě a nepřímě tedy všem ženám, je to především varovný příběh určený synům ohledně nebezpečí zpochybnění práv a výsad otce. Současně jsou zde matky varovány, že nesmějí své syny svádět a jsou to ony, které mají mít jejich sexualitu pod kontrolou. Ústřední postavy v následném křesťanském mýtu mohou být pak vnímány jako zopakování stejné oidipické ambivalence. Tentokrát je to však o absolutní poslušnosti k autoritě Boha – otce, přičemž však Ježíš – druhý Adam, Panna Maria – nová Eva a Hospodin vzájemné rovnováhy dosáhnout jedině tím, že svou sexualitu ponechají nebohým pozemšťanům. Všichni tři zůstanou na věky virgo intacta čímž znegují veškeré hrozby vyplývající z jejich vzájemného vztahu.

Z psychoanalytického hlediska se zdánlivě nejlépe interpretovatelný jeví had. Prvoplánově je možné ztotožnit jej s penisem, v kterém sídlí libido volající po uspokojení. Libido ovládá jak ženy, tak muže a příběh tedy lze chápat jako varování před impulsivním nasloucháním pudových přání. Dítě váhající, zda pootevřít dveře ložnice je v tomto případě vedeno silou svého libida a podobně jako Adam s Evou těmto svodům podléhá. Toto je jistě možný, však poněkud zjednodušený výklad nezohledňující další hadovy charakteristiky. Předně je nutné uvědomit si, že had získal své typicky válcovité tělo právě až jako důsledek spáchaného hříchu. Do té doby byl čtyřnohý, měl ocas, mohl mluvit a anatomicky se podobal, dle apokryfních textů nejvíce velbloudovi. Had navíc není nemyslivý, impulsivní, pudově jednající charakter svádějící lidi k hříchu ze zlomyslné radosti. Připomeňme - „*Nejzchytralejší ze vsí polní zvířete...*“. Had je pokušitel, který nabízí moudrost a vědomí. Pravda, jaksi opomenul Evě říci, jakou cenu za to zaplatí.

Tak jako Eva s Adamem pojedli ze stromu poznání, dříve či později i dítě nahlédne za dveře ložnice. A stejně jako naši dávní předkové, už nikdy nebude stejné. Jednou pro vždy ztratí svou nevinnost a ona část nevědomého, a tedy nekonfliktního dětství definitivně končí. Svět už nikdy nebude tak bezpečný a srozumitelný, jako byl dříve. Poté, kdy zjistíme, co je za dveřmi ložnice, musíme náš vlastní ráj opustit. Biblické příběhy, zejména ty, které nacházíme v knize Genesis, jsou jako sny. Ambivalentní, nelogické, plné vnitřních rozporů, paradoxů a protimluvů. A právě jako ke snům

k nim musíme přistupovat. Adam s Evou Boha zklamali. Nejen tím, že pojedli zakázané ovoce, ale především proto, že se následně vymlouvali a své selhání házeli jeden na druhého. Apokryfní texty uvádějí, že si dokonce Bůh povzdechl nad tím, že nevydrželi nepojíst přeci jen o něco déle. Z ráje je nevyhání proto, že pojedli ovoce. To by jim snad i odpustil. Ale proto, že neprokázali sebereflexi. Když nakonec Adam s Evou odcházejí, není to v hněvu. Pláče celá zem i nebesa. Jen Luna se směje a je za to potrestaná. I Hospodina hněv již přešel, a tak je k oběma hříšníkům nakonec vcelku velkorysý. Mohou si vzít z ráje, co budou potřebovat k životu venku a návdavkem dostanou Tóru, kterou budou mít s sebou, až se jednou do ráje vrátí. Hospodin je nakonec hlavně smutný z toho, že je svým způsobem ztrácí. Jako bychom v něm poznávali povzdechnutí rodičů nad tím, že děti rostou a vylétají z hnízda rychleji, než by si přáli. Současně však implicitně zklamal Hospodin i Adama s Evou. Nyní jsou vědoucí a Bůh ztrácí velkou část ze své slávy. Nad svými dětmi měl neomezenou moc, jen když byli nevědomí. Nevíme, co všechno se Adam s Evou dozvěděli po pozření plodu poznání, ale nejspíše to nebylo jen to, že jsou nazí. Patrně neznali Andersena, ale společně s ním můžeme dovodit, že se poté, kdy Adam s Evou prozřeli, stal částečně nahý i král. Odchod z ráje nakonec tedy není trest, ale nevyhnutelnost. Už tam pro ně není místo nikoli proto, že selhali, ale proto, že vyrostli. Hospodin ztrácí svou absolutní moc podmíněnou nevědomostí a lidé získávají svobodu volby stojící na rozumu a vědění. Řečeno psychoanalytickým jazykem – o své slovo se přihlásilo Ego, které napříště bude hlavním ohniskem konfliktu mezi tím, co chceme a tím, co smíme. Současně je zvýznamněna sexualita, neboť bezprostředně po opuštění ráje Eva otěhotněla.

Tak jako sny občas znovu a znovu nabízejí nové možnosti interpretace a provokují nás k dalšímu propracování a novým asociacím, i starozákonní příběhy jsou do té míry otevřené, že jejich interpretace daleko více vypovídá o tom, kdo se nad nimi zamýšlí než o příběhu samotném. Svým způsobem tedy i má úvaha nad tím, že onen příběh poukazuje na primární porušení hranic, může být jen mou soukromou projekcí. I proto pojem „dveře do ložnice“ je spíše metaforou hranic, na které v oidipském období narazíme. A podobně jako po celé věky lidé přemýšleli nad ztraceným rájem, různým způsobem se k němu vztahovali, hledali jej či naopak popírali, nacházeli jej, aby jej pak opět ztráceli, snažili se ho pochopit, nebo naopak se mu vysmát, tak i my se nevědomky celý život vztahujeme k našemu soukromému zážitku, kdy jsme otevřeli dveře do ložnic našich rodičů. To, jak tento zážitek proběhl, co jsme za dveřmi viděli, to, co poté následovalo a jak jsme celou událost pochopili a zpracovali, bude zásadním způsobem ovlivňovat náš postoj k hranicím a tabu jako takovému. Jsou lidé, kteří budou celý život s extrémní úzkostí hranice dodržovat, respektive se pohybovat v co nejbezpečnější vzdálenosti od nich. Budou se jevit jako rigidní, úzkoprsí jedinci bez fantazie argumentující truismy o tom, že pravidla jsou od toho, aby se dodržovala. Jiní získají pocit, že tajemství tu jsou proto, aby nás poškozovala a klamala, a tak se budou snažit, aby dveře rozkopnout. A i potom, kdy se jim to nepodaří, budou alespoň s vědoucím výrazem říkat, že oni samozřejmě vědí, co je za nimi, protože přeci nejsou ovce, umí si najít zdroje, a tak ví, že všechno zde řídí Ilumináti a Země je placatá. Další budou hlasitě žádat autority, ať ony sami dveře otevrou, protože oni mají právo vědět, co je za nimi. Budou chtít prolomit tabu, ale odmítnou převzít za to odpovědnost. Jiní budou mít naopak rádi, aby dveře byly jako takové. Budou si užívat ono mrazení z neznámého a skutečnost, že možná nikdy nenahlédnou za oponu, je nechává klidným, neboť jim umožňuje žít s vědomím, že svět je přeci jen o něco tajemnější místo, než se zdá. Svou touhu otevřít zakázané dveře vyřeší sublimací a na místo reálného zážitku zvolí fantazii, kterou občas i nějak kreativně zpracují, například v podobě uměleckých děl.

Všechny tyto postoje ke dveřím do ložnice, a samozřejmě mnohé další, pak my psychoterapeuti můžeme pozorovat u svých pacientů. Způsob, jakým se snaží k nám přiblížit, vyhodit nás z našich křesel, nahlédnout do našich životů není nic jiného než opakování onoho prastarého zážitku s ložnicí rodičů. A my se tak volky nevolky ocitáme nejen v rolích otců a matek, ale svým způsobem i starozákonního Hospodina, který ví, že jednou jeho děti pozřou ovoce poznání, prohlédnou a v té chvíli psychoterapie skončí. Hranice v psychoterapii zde jsou jak pro ochranu pacienta, tak i analytika, ale zejména celého terapeutického procesu. A právě forma onoho tichého boje u dveří do analytikovy ložnice nám může mnohé napovědět a pomoci porozumět vnitřnímu světu našich pacientů. V tomto kontextu není příběh Adama a Evy o tragickém omylu, který odsuzuje lidstvo, jak tvrdili tradiční křesťanští teologové, ale spíše o obtížném, ale nezbytném kroku v psychickém růstu všech lidských bytostí. Adam a Eva dosáhnou nové úrovně vědomí, ale je to za cenu toho, že se budou cítit odcizeni, odděleni a vyhnáni ze svého dětského ráje. Terapeut je Hospodin i Had v jedné osobě. Na jedné straně je strážcem hranic a s tím spojeného tabu, na straně druhé dělá vše proto, aby jej pacient mohl jednou opustit s pocitem, že jej už nepotřebuje, jakkoli to bude provázeno pocity ztráty, úzkosti, smutku a osamění, které však již budou únosné. Stejně jako v Bibli, i v terapii se proces stát se dospělým, tedy být jako Bůh, potažmo vyrovnat se terapeutovi, paradoxně může uskutečnit pouze aktem neposlušnosti, který zpochybňuje absolutnost rodičovské autority.